

In gesprek met een fietsende kunstenaar over omgekeerde verrekeijkers en over het moment waarop je weet dat je iets te pakken hebt

We hebben lang gedaan alsof verandering in organisaties maakbaar is. Alsof het iets is dat je stap voor stap kunt plannen. Inmiddels hebben we in de gaten dat het anders werkt. Grotere vraagstukken waarvoor geen pasklaar antwoord bestaat, kun je alleen zoekend en struikelend samen verder brengen. Het vakmanschap en de drive van de betrokken professionals blijken hierbij essentieel te zijn. Hoe dit precies werkt, hoe mensen in organisaties bouwen aan vernieuwing, is onderwerp van mijn onderzoek. Ik ben benieuwd of er in dit opzicht iets te leren valt van kunstenaars. Dat zijn immers vaklieden die met een sterk gevoelde innerlijke drive zeer autonoom werken, en voortdurend nieuwe dingen maken. Hoe ontstaat hun nieuwe werk? Hoe weten ze wanneer een werk af is? Ik bezoek kunstenaar Barthel Brussee in zijn atelier in Warmond om meer te weten te komen over zijn aanpak.

Door: Suzanne Verdonschot

Jij gaf mij zonet een rondleiding door jouw atelier. We bekeken grote doeken en ook enkele van jouw kleine schilderijtjes. Hoe komen die kleine werken tot stand?

“Ik pak de fiets en heb meestal al een locatie in gedachte waar ik wil gaan schilderen. Als ik op weg ben naar Alphen aan den Rijn, dan weet ik dat daar een hijskraan boven het fietspad is, en dan denk ik ‘dat is een leuk plekje’. Als ik daar ben, begin ik te kijken. Dan zie ik plasjes water. Die schilder je anders dan een betonnen oppervlak. Ik zie bepaalde kleuren die eruit springen, zoals de hijskraan, die is cadmium oranje. Dan maak ik een abstract kleurenplan. Dan begin ik aan het schilderijtje. En op een gegeven moment voel ik: dat staat er goed op, dat gaat lukken. Soms heb ik dat gevoel al als alleen de onderschildering er nog maar op staat.”

In mijn onderzoek kwam ik erachter dat een vernieuwing eigenlijk nooit af is. Het is een beweging die continu verder gaat. Nu weer ligt het even stil, dan weer gaan anderen door waar jij gestopt bent. Hoe zit dat met jouw schilderijen, hoe weet je wanneer zo’n werk af is?

“Je begint met een idee, meestal een schetsje of iets dat je noteert, en daar komt uiteindelijk het schilderij uit voort. Je bent als kunstenaar zelf de enige die bepaalt wanneer het af is. Een dikke olieverf, de slotlaag, geeft een heel andere impressie dan bijvoorbeeld aquarelverf. Als ik daarnaartoe wil, zorg ik ook dat het op die manier geschilderd wordt. En als je over een bepaald punt bent, dan voel je ‘ik hoef het alleen nog af te schilderen’. Het werkt echt zo. In het begin moet je het veroveren, en op een gegeven moment weet je ‘dit kan niet meer stuk’. Hoe geroutineerder je wordt als kunstenaar hoe meer je er zeker van bent dat iets tot een goed einde komt. En je technische kennis helpt daar enorm bij.”

Ik heb een soort plan in mijn hoofd over hoe ik het wil aanpakken. Gewapend met mijn materialen en technische kennis ga ik dan aan de slag

En hoe concreet is je beeld over waar het naartoe moet?

“Ik houd een beetje in gedachte welke schilderijen ik ervoor gemaakt heb. En dan probeer ik te variëren in kleurstelling en in entourage. Ik heb een soort plan in mijn hoofd over hoe ik het wil aanpakken. En gewapend met mijn materialen en technische kennis ga ik dan aan de slag.”

Je zegt dat je een plan hebt. Je weet dus niet per se hoe het schilderij eruit komt te zien maar wel welke stappen jij gaat doorlopen?

“Ja, precies. En op een gegeven moment gaat het schilderij dingen terugvragen. Zoals: ‘dat contrast daar moet sterker, anders komt dat er niet goed uit.’”

Het schilderij gaat dingen terugvragen?

“Dingen worden ruimtelijk door licht en donker. Licht en donker is niet alleen iets dat ontstaat door verschillende grijstonen maar ook door bijvoorbeeld de contrasten als het warm-koud-contrast. In verfstreken kun je ook contrast aanbrengen. Die dienen om iets geloofwaardig neer te zetten. Dat zijn dingen die ik weet. En als het schilderij dan aangeeft dat het nodig is, hoef ik dat alleen nog maar te doen. Bij mijn grotere werken komt het voor dat ik dingen wegschilder, terugschilder of verplaatst. Dat gebeurt heel gevoelsmatig en visueel. Ik zeg altijd tegen mijn cursisten: neem afstand! Zet het werk neer, en ga dan even koffie drinken of naar de wc. Als je dan

terugkomt, kun je helemaal anders kijken. Of neem een verrekijker en draai die om, en kijk dan naar je werk. Dan kun je van heel ver kijken naar wat je gemaakt hebt.”

Je zoekt dan naar een ander perspectief om naar je eigen werk te kijken?

“Ja, precies je moet vers kijken. Dan zie je dingen die je daarvoor niet gezien had. Dan zie je dingen die niet goed zijn. Een andere manier is om het object waar je over twijfelt even af te dekken in je blikveld, er met één oog naar te kijken, en dan plotseling je hand weg te trekken. Dat is een truc die ik heb ontdekt die altijd heel goed werkt. Soms lijkt iets af, maar toch moet je er nog iets mee doen. Dan prikt het schilderij als het ware in je rug. En dan ga je er alsnog mee aan de gang. Zoals bij deze. Dit is een oud schilderij. In Coronatijd heb ik die nog een keer bewerkt. Ik veranderde eerst iets kleins, maar dat werd steeds meer. Op een gegeven moment werd het eigenlijk een nieuw schilderij.”

Mis je het oude dan niet?

“Nee, helemaal niet. Het is een oneindig veel beter schilderij geworden. Er schortte iets aan.”

Dat zag je eerst niet?

“Toen was ik net klaar met de academie. Dan schilder je heel anders. Doordat er tijd overheen gaat, valt me iets nieuws op. En dan kan ik het aanpassen.”

In mijn onderzoek zie ik mensen die bijvoorbeeld aan innovatie op het vlak van jeugdzorg werken. Helemaal ingezoomd zie je dan hun nieuwe aanpak. Maar als je uitzoomt zie je ook dat zij weer voortbouwen op werk van anderen. In hoeverre is zoiets in de kunst ook het geval, in hoeverre bouw jij voort op ander werk?

“Het is altijd zo dat je op de schouders van een andere traditie staat. Zoals in mijn geval Herman Gordijn bijvoorbeeld. Er zijn dingen die je ziet, die je interessant vindt, en die je soms zelfs letterlijk citeert. Je probeert origineel te zijn maar het is onvermijdelijk dat je reageert op de generatie voor jou. Dat is ook niet erg. Dat is door de hele kunstgeschiedenis gebeurd.”

Je zegt dat het onvermijdelijk is. Maar is het ook onwenselijk?

“Nou, de gedachte ‘wees vernieuwend’ hangt als een zwaard van Damocles boven beginnend kunstenaars. Dat zie je ook aan het werk dat zij maken vlak na het afronden van de academie. Pas na een poosje gaan ze schilderen wat ze echt willen schilderen. Dat dwingende adagium ‘wees vernieuwend’ is dan een beetje weg. Het worden mensen die in hun eentje moeten bedenken wat zij gaan doen.”

In hoeverre heb je het idee dat je samen met anderen bijdraagt aan iets dat groter is dan jouw werk?

“Tegenwoordig is er veel invloed van buitenaf. Piet Mondriaan moest naar Parijs om een schilderij van Picasso te zien maar ik kan met drie muisklikken zien wat iemand ergens anders op de wereld gisteren gemaakt heeft. Toch ontstaan er nu regionale cirkeltjes van kunstenaars. Ik maak veel dingen die bij Leiden horen. En ik merk dat ik met een aantal Leidse kunstenaars een soort stroming vertegenwoordig. Wat ik heel leuk vind is de relaties met mensen die in Leiden werken maar heel abstract werk maken, zoals Imke van Dijk. Zij maakt rode stippen op vloeren en op gebouwen. En Guido Winkler, die maakt grote geometrische kleurvlakken op wanden. Op het eerste gezicht denk je dat dat

Het is altijd zo dat je op de schouders van een andere traditie staat

Je bent als kunstenaar zelf de enige die bepaalt wanneer het af is.

allemaal niets met elkaar te maken heeft. En toch is er veel wederzijds respect. Met hen heb ik een filmfestival georganiseerd. Zij realiseerden interessante lichtprojecties en ik had een Dadafilm gemaakt. Waar ik me altijd tegen verzet heb is dat je je alleen bezig houdt met je eigen opvattingjes. Er is zoveel meer waar je iets mee kunt. Je zoekt mensen op voor wie je respect hebt. Omdat zij op zoek zijn naar iets dat je zelf ook interessant vindt. Al doe je iets totaal anders. Wat er voor mij toe doet is dat iemand wezenlijk geïnteresseerd is in dat wat hij of zij nastreeft. Het is niet erg als het eindresultaat er onbeholpen uitziet, als het maar voortkomt uit oprechte interesse. Alleen maar pleasen zonder drang om iets essentieels te maken, interesseert mij niet. Een schilderij moet je een lef geven. Je moet er een schokje van krijgen. Er is een schilderij van Goya, als ik dat zie, dan krijg ik een soort knal. Dat kan door materiaal zijn, door kleur, door geweldig goede techniek. En neem Gordijn, die kan fenomenaal goed schilderen. Maar hij had de pest aan pleasen, aan keurig schilderen. Als je naar zijn werk kijkt, zie je dat meteen.”

En dat brengt iets teweeg?

“Ja, inderdaad. Ik was onlangs bij het Kröller Möller, bij de tentoonstelling van Marinus Boezem, een installatie over wind en lucht. Er hingen duimstokken. De ene was een meter, de ander was er schuin overheen gemonteerd. Het was een soort grapje naar de anderhalve meter. Een meter en een geknakte meter. Onwaarschijnlijk leuk. Dat vond ik zo goed gevonden. Het hoeft niet ingewikkeld te zijn maar als je dat trefzeker en met smaak doet is dat superinteressant.”

Ben je dan in die regionale groep ook samen iets teweeg aan het brengen?

“Ik zoek bewust mensen op die smaak hebben en die weten wat ze doen. Ik wil dat prikje uitdelen. Met Herbert Mattie samen maak ik een Dada film. We bespreken welke camera het beste gaat werken maar hebben ook veel plezier als we aan het filmen zijn. Je wilt allebei goed resultaat maken. Beoordelen of het ook lukt om iets teweeg te brengen is niet aan mij. Dat is aan de kunsthistorici.”

Jij gaat vaak op pad op de fiets. Dan kies je een route en werk je volgens een zelfopgelegd tempo van één klein schilderij per dag. Zorgt dat voor de nodige creatieve onrust?

“Je weet dat het in een dag af moet. Dat is soms best gewaagd. Het kan regenen. En dan zit je in je tentje een olieverfschilderij te maken dat ook nog droog moet zijn de volgende dag. Je daagt in feite jezelf uit. Net zoals sporters die de lat voor zichzelf steeds wat hoger leggen. Toch vind ik dat lekker om te doen. Zeker als je weet: als ik goed mijn best doe, red ik dat toch weer. Dat is aangenaam, een soort louterend gevoel. En het is fijn om resultaat te halen, daar haal ik voldoening uit.”

Ik zie het met de fiets op reis gaan en onderweg kunstwerken maken ook als een manier om jouw relatie met de buitenwereld vorm te geven. Klopt dat?

“Ja in zekere zin is dat zo. Er zit ook een vleugje negentiende eeuwse romantiek in. Zo van: ik heb het zwaar, ik zit in een klein tentje in mijn eentje kleine schilderijtjes te maken.”

Het is ook dit verhaal dat mensen aantrekt?

“Dat klopt, ja, dat cultiveer ik bewust. Dat verhaal past ook bij mij. Als het niet bij mij zou passen zou ik dat niet zo kunnen doen. Het moet wel authentiek zijn.”

Hoe is dat verhaal ontstaan?

"Ik hield altijd al van fietsen. Maar ik maakte onderweg hooguit een kleine schets in een notitieboekje. En toen zag ik in het Gemeentemuseum – nu Kunstmuseum – in Den Haag een ansichtkaart. Een houtskoolschets van Piet Mondriaan door Simon Maris. Mondriaan zit op een fiets met een gemonteerd ezeltje erop, rokend aan zijn pijp. Toen hoorde ik dat Mondriaan op de fiets naar het Gein ging om molens te schilderen. Dat idee sprak me aan: op een kleine plek op kleine schaal werken terwijl je je ook nog kunt verplaatsen. Die ansichtkaart was de aanleiding om het zelf op die manier te gaan doen.

Je zag dat beeld en daar herkende je iets in van wat je graag wilde?

Ja, toen dacht ik: zo moet het gebeuren. En toen ben ik daarmee begonnen. En het lukte.

Het is niet erg als het eindresultaat er onbeholpen uitziet, als het maar voortkomt uit oprechte interesse

Barthel Brussee (Leiden 1965), studeerde Moderne Nederlandse Letterkunde en begon serieus te schilderen vanaf 1995. Hij studeerde af in 2001 aan de Koninklijke Academie voor beeldende kunst in Den Haag met schilderen als hoofdvak en grafiek als bijvak. Brussee ontwikkelde al snel een figuratieve herkenbare stijl die wel benoemd wordt als burlesk realisme. Menselijke emoties en tekortkomingen worden in beeld gebracht waarbij humor en melancholie gecombineerd worden. Brussee is ook actief als ontwerper, decor-ontwerper, straat-beeldhouwer, animator, en striptekenaar. Daarnaast geeft hij lessen in deze disciplines.